

nak kell közéleti feladatot vállalnia. Nincs szó sem közjóról, sem a nemzet reprezentációjáról, sokkal többről van szó: a magyar nyelv minden cél elérésére alkalmas. Vagyis: a néhány éve még elszigetelt és bezárkózó irodalmiságot képviselő Kazinczy valóban belép (be kíván lépni) egy olyan nyilvánosság terébe, amely hasonlíthatatlanul tágabb, mint a levelezés nyilvánossága. A dolog természetéből adódik, hogy előkészíti a levelezés nyilvánosságának kibővülése – a széphalmi kúria körül 1807 tájától az emberi-szakmai kapcsolatoknak egyre sűrűbb hálójá szövéődik.

Biró Ferenc

Tessedik széphalmi akácfája

„A Kazinczy házához kivittek bennünket Széphalomra, s ez egy életre elhatározó befolyást gyakorolt rám” – vallotta Móricz Zsigmond pataki iskolaéveire emlékezve 1930-ban. Szokás, sőt iratlan erkölcsi törvény volt a pataki és az újhelyi iskolák számára a XIX. század utolsó harmadától kezdve, hogy elzárándokoljanak „a széphalmi szent öreg” sírjához.

Így volt ez az 1960-as években is, pontosan 1967-ben, amikor a második gimnáziumi osztályban a felvilágosodást, Bessenyeit, Kazinczyt, Batsányit, Csokonait tanultuk a pataki Rákóczi Gimnáziumban. A kis görög templomot utánzó emléksarnok (közkeletű nevén mauzóleum) lépcsőjén irodalmi műsort mutattunk be Kazinczy műveiből, megkoszorúztuk a sírt, majd bejártuk a kertet. A mauzóleum épülete mellett, annak nyugati oldalánál ugyanolyan jelentőséggel mutattak meg két hatalmas akácfát, mint amilyen az előző két emlék volt: „Nézzétek, ezeket még Kazinczy ültette a maga kezével, Tessedik Sámuel küldte neki ajándékba, amikor itt letelepedett; megvannak ezek 200 évesek is!” Ámulva néztük a faóriásokat, a nem közönséges akácokat, amilyeneket úton-útfélen láthat az ember. Hatalmas törzsével, göcsörtös ágaival, impozáns megjelenésével, már itt-ott elhalt ágaival valóban el tudta hitetni velünk a korát.

A sors úgy hozta, hogy 25 évvel ezelőtt én lettem a széphalmi emlékhely gazdája. Mindig csodálva, áhitattal és tavaszkonként féltve-szorongva nézegettem, vajon kihajt-e a két öreg akác? És újra és újra, erején felül mindig hozta a zöldet, a tavasz reménységét. Az hittem már, örökké tart ez az állapot...

De hogy mi történt, olvassuk el a Sátoraljaújhelyi Lexikona szócikkében!

„Tessedik-fa: csavarodott törzsű fehér akác (*Robinia pseudoacacia*) állt Széphalmon a Kazinczy-emléksarnok mögött. Állítólag maga Kazinczy Ferenc ültette, s a csemetét Tessedik Sámueltól, az Alföld fásításának szorgalmazójától, az akác hazai elterjesztőjétől kapta. Bartha Dénes 1994-ben faóriás-katalógusában a következő adatokat adta közzé róla: '150 éves, 326 cm a törzs kerülete, 10,5 m magas, sok letört ág, szinte teljesen elszáradt korona; pusztuló; megyei védelem.' 1996 nyarán rejtélyes tüzesetben elégett, tuskója tönkrement. Csak szomszédja, egy hasonló küllemű, de jóval fiatalabb példány, valószínűleg a Tessedik-fa sarjhajtása áll még néhány méterre tőle.”

Rejtélyes tüzeset. Valójában az történt, hogy néhány helybeli vásott kölyök a nyári szünidő unalmában tüzet rakott a fa terjedelmes odvában, az lángra kapott, és mire a tűzoltók kiértek Sátoraljaújhelyből, a fa nagy része megégett. A tettes ismeretlen... Megmaradt viszont a felső korona mintegy két méteres ága-boga, érdekes alakzattal (Kazinczy szava!), s azóta is őrzöm a sátoraljaújhelyi múzeum udvarán. Dr. Busa Margit, Kazinczy bibliográfusa ötletét dédelgetem, hogy a széphalmi parkban szobor-kompozíciót készíttessen belőle. És óvjuk a törzs (a mi tájszavunkkal: csobak) körül kinövő sarjhajtásokat, talán sikerül felnevelni közülük az újabb Tessedik-fát.

Innen, a parkból vittünk egy kis akácfát a szarvasi Honismereti Akadémiára. Gesztusnak szántuk, átrepítve téren és időn, hogy jelképesen visszaadjuk-visszaajándékozzuk Tessedik emlékének. A június végi, július eleji faültetés eredményessége legalábbis kockázatos tett volt, de nőnek még akácok a széphalmi kertben...

Vajon legendáról van-e szó a helyi hagyományban, vagy igaz történetről? Egyáltalán: találkozott-e Kazinczy és Tessedik, s ha igen, hogyan jutott a fa (jutottak a fák, hiszen kettőről van szó) Széphalomra?

Nem vagyok a Tessedik-életmű és életút alapos ismerője, nem is állt rendelkezésemre elegendő forrás és idő, hogy ennek utánanézzek. Ezért Kazinczynál kezdtem keresgélni. A kutatás megnyugtató eredménnyel járt, legalábbis a két férfi találkozását illetően. A találkozás bizonyítéka egy Kazinczyról

készült festmény, melyet Stunder János festett Bécsben 1791-ben. Kazinczy írja a *Pályám emlékezetében*: „A kép nagy szerencsével készüle... Midőn én, két esztendővel később, farkas-bundában léptem be Szarvason Tessedikhez, s ez engem nevémen szólíta s csudálkozám, hogy aki soha nem látott, s nem tudhatja, hogy e földön járok, mint szólíhat nevémen: „Magadat – úgymond – nem láttalak, de képedet sokat láttam Studernél.”

A történetet Kazinczy Szentgyörgyi Józsefnek is megírta 1811. november 6-án keltezett levelében:

„1791. én öt napot tölték Bécsben. Egyike azoknak a barátimnak, kik barátim voltak anélkül, hogy ismertem s tőlök ismertetem, megsejtvén, hogy én minden időmet az oly helyek látogatására fordítom, ahol képeket s faragást lehet látni, megszólíta, hogy Stunder is látogatnám meg. Másnap felléptem nála. Egy magamforma növésű, igen édes tónusú koppenhágai dán szeretettel fogada, láttatta velem darbjait, s a legnemesebb bizodalommal megszólított, hogy engedném magamat festetni.

Amint másnap néki ülni hozzámentem, egy oly nagyságú vászon vára, mint egy ajtó... A kép egy darabig (míg tökéletesen kiszáradt) Stundernél függött, s Teschedik, Szarvasról, két hétig a képpel egy szobában lakott. 1793. én Szarvasra menvén, farkas bundában léptem be Teschedikhez, s ő engem Kazinczynek szólíta anélkül, hogy magamat néki megnevezném; s a képről ismert réám.”

Megjegyzem, hogy ez az „ajtónagyságú” kép elpusztult, tönkrement, mert rámajjáról levették s „összegörgették”, emiatt az olajjal festett vászon helyre nem hozható repedéseket szenvedett. Megmaradt viszont ebből a nagyméretű képből az arckép 36 x 26,4 cm méretben, mely ma is látható a széphalmi emléksarnok kiállításán. Felírata hátul a vásznon: „Kazinczy Ferenc; Bécsben festette Stunder János Jakab dán születésű; oly jól, hogy szarvasi praedicator, Tessedik Sámuel engem sohasem látott, de a képet Stundernél látta és egyszerűen rám ismert, amidőn 1793-ban hozzá beléptem.” Az idézett szövegek nemcsak a találkozás tényét erősítik meg, hanem azt is, hogy ez a kép az egyik leghűbb, legpontosabb Kazinczy-ábrázolás.

De vajon hogyan jutottak a fák Széphalomra és mikor? A látogatás alkalmával Kazinczy magával vihette? A farkasbunda jellegzetesen kora tavaszi vagy késő őszi viselet, alkalmas tehát az idő a faültetésre... S tudjuk, hogy Kazinczy éppen akkor, 1791-1794 között építette széphalmi házat és alakította az azt körülvevő kertet.

Botanikusoknak való kérdés: egyáltalán, meddig élhet egy akácfa? Lehetett ez 1793-tól 1996-ig (az elpusztulásig) számítva 203 éves?

Kazinczy szarvasi élményeiről nincs több adatunk, amint hogy a két derék férfiú egyéb vonatkozású kapcsolatáról sem. Számomra azonban a valóságot is legyőző érv a széphalmi Tessedik-akácok történetének igazsága mellett annak a levélnek egy mondat, amelyet Kazinczy írt József öccsének a brünni börtönből 1798. március 10-én: „A Széphalmi ház előtt való két akáczomra nagy gondod legyen, s ird meg, ha élnek é?”

Fehér József

150 éve így ünnepelték Kazinczy-megemlékezések 1859-ben

Idén ünnepeljük Kazinczy Ferenc születésének 250. évfordulóját. A megemlékezések egy részét már megtartották, másik része pedig még előttünk áll. A 2009-ben kiemelt évfordulóként meghirdetett Kazinczy-év eseményeiről természetesen csak később készülhet leltár, elemzés. Az azonban már most látható, hogy a Kazinczy-kultusz történetéhez nagyon sokat hoztátett, hozzátesz ez az év, illetve ennek eseményei, produktumai, elég, hogyha csak a már megrendezett konferenciákra és kiállításokra gondolunk. Az idei Kazinczy-évet persze csak úgy lehet jól és pontosan elemezni, ha megvizsgáljuk majd a közegét és a kort is, amelyben lezajlott. Fontossá válhat ebben a vizsgálatban az előző Kazinczy-évfordulókkal való összevetés is. Az első „nagy” évforduló, a születés centenáriuma, amikor először mutatkozott meg igazán a „hálás utókor” hálája, mindenképpen fontos viszonyítási pont lehet.

A 150 évvel ezelőtti centenáriumi ünnepeket pl. alapvetően meghatározta az a rendszer, az a politikai közeg, amelyben megrendezésre kerültek. A szabadságharc leverése után – mint köztudott – az ab-